

slovenský národopis

3 | 24

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1976

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.cceol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

Aktuálne otázky folkloristiky v ČSSR	333
Milan Leščák: Teoretické problémy súčasnej slovenskej folkloristiky	337
Bohuslav Beneš: K typológii ľudového vyprávění	347
Josef Tomeš: Folklorní žánry v obyčejové tradici	357
Dagmar Klímová: Zkušenosti se studiem dělnického folklóru městského typu	369
Marta Šrámková: Proměny a současný stav lidového vyprávění	379
Karel Horálek: Slovenský folklór a světová literatúra	389
Oldřich Sirovátka: Populární literatura, masová literatura, paraliteratura z folkloristické perspektivy	397
Peter Liba: Folklor a populárna literatúra	405
Viera Gašparíková: Súčasná cesta humoristických rozprávání	413
Libuše Volbrachtová: K problematice monografické a tématické práce při studiu folklóru současnosti	422
Eva Orsáryová: Príspevok k systémovému skúmaniu piesňového repertoáru	427
Zora Vanovičová: Hromadné oznamovanie a ústna prozaická slovesnosť v súčasnosti	433
Mária Dzubáková: Začiatky teoretického záujmu o ľudovú rozprávku	437
Daniel Luther: K problému archivácie a katalogizácie slovenského ľudového divadla	442
Rodina a manželstvo	
Soňa Švecová: Právomoc hlavy rodiny v roľníckej rodine na Slovensku	446
Maria Biernacka: Dedínská rodina v oblasti Bieszczadov (Poľsko)	458
Josef Kandert: Skutečný a ideální obraz rodiny v jedné horehronské vesnici	464
Pavel Popelka: Sezónnosť uzavírání manželství, její vývojové tendence a příčiny	472
Peter Salner: Faktor ekonomickej zainteresovanosti v súčasnej svadbe	481
Zita Škovierová: Podiely rodiny a príbuzenstva na vzájomnej výpomoci pri stavaní rodinných domov v okrese Nové Zámky	468
ROZHLEDY	
K jubileu Eleny Prandovej (Milan Leščák)	494
Výstava keramiky v SNM na Bratislavskom hrade (Ester Plicková)	495
RECENZIE A REFERÁTY	

СОДЕРЖАНИЕ

Актуальные вопросы фольклористики в ЧССР	333
Милан Лешчак: Теоретические проблемы современной словацкой фольклористики	337
Богуслав Бенеш: О типологии народного рассказывания	347
Йозеф Томен: Фольклорные жанры в традиции обычаев	357
Догмар Климова: Из опыта по изучению рабочего городского фольклора	369
Марта Шрамкова: Изменения и современное состояние народного рассказывания	379
Карел Горалек: Словацкий фольклор и мировая литература	389
Олдржих Сироватка: Популярная литература, массовая литература, паралитература — с точки зрения фольклористической перспективы	397
Петер Либа: Фольклор и популярная литература	405
Вера Гашпарикова: Современное направление юмористических рассказываний	413
Либуше Волбрахтова: К проблеме монографической и тематической работы при изучении фольклора в настоящее время	422
Ева Орсарюова: К вопросу системного изучения песенного репертуара	427
Зора Бановичова: Массовое оповещение и устная прозаическая словесность в настоящее время	433
Мария Дзубакова: Начало теоретического интереса к народной сказке	437
Даниел Лутер: К проблеме архивов и каталогизации словацкого народного театра	442
Семья и супружество:	
Соња Швецова: Власть главы семьи в крестьянской семье в Словакии	446
Мария Биернацкая: Сельская семья в области Бещад (Польша)	458
Йозеф Кандерт: Действительная и идеальная картина семьи в горегронском селе	464
Павел Попелка: Сезонность заключения браков, тенденции ее развития и причины	472
Петер Салнер: Фактор экономической заинтересованности в современной свадьбе	481

Na 1. strane obálky: Prevážanie výbavy nevesty v Heľpe, okr. B. Bystrica. Farebná snímka P. Styk, polovica 20. stor.

Auf der Vorderseite des Umschlages: Überführen der Ausstattung der Braut im Heľpa, Bezirk Banská Bystrica. Die Hälfte des 20. Jahrhunderts

TEORETICKÉ PROBLÉMY SÚČASNEJ SLOVENSKEJ FOLKLORISTIKY

MILAN LEŠČÁK
Národopisný ústav SAV, Bratislava

Téma príspevku skrýva v sebe veľmi široký záber, náročný predovšetkým na analýzu súčasných vývinových tendencií nielen vo folkloristike, ale aj v príbuzných vedných disciplínach. Preto sa zaoberáme len takými problémami, ktoré zodpovedajú súčasným potrebám tejto vednej disciplíny a vyplývajú:

z reakcie na požiadavky vytvorenia dlhodobejšej koncepcie vedeckej práce vo folkloristike a jej integrácie v rámci ČSSR, z reakcie na vývin folkloristického výskumu v zahraničí (najmä na súčasné vývinové tendencie v marxistickej a buržoáznej vede) a z potreby jeho integrácie v rámci socialistických krajín.

V neposlednom rade ich určujú i aktuálne spoločenské potreby vyplývajúce z aktívneho vedeckého prístupu k praktickým problémom súčasného kultúrneho vývinu u nás.

Vo svojom príspevku sa pokúsime sformulovať niektoré, podľa nášho názoru závažné problémy, s ktorými slovenská folkloristika zápasí v súčasnosti, resp. ktoré stoja ako úlohy očakávajúce nás v najbližších obdobiach. I keď ich azda formulujeme príliš všeobecne, stojí za nimi úmysel naplniť ich aspoň sčasti konkrétnymi činmi.

Mnohé z problémov, ktoré v príspevku uvediem, vyplynuli z analýzy práce v slo-

venskej folkloristike 1945—1975, ktorá i napriek svojej neúplnosti ukázala mnohé prednosti, ale i problémy v orientácii folkloristického výskumu na Slovensku.¹

CESTY K SYNTÉZE VÝVINU EUDOVEJ SLOVESNOSTI

Hlavným cieľom folkloristiky, zdôrazňovaným v každej súvislosti a vyplývajúcim i zo samého charakteru vednej disciplíny, je podať obraz o vývine slovesného folklóru od najstarších dôb do súčasnosti, vychádzajúc pritom z dôsledného uplatnenia marxistickej metodológie.

Konkrétnym výsledkom našej práce v budúcnosti by mali byť syntetické diela, osvetľujúce vývin ústnej slovesnosti slovenského etnika, jej vzťah k iným sféram národnej kultúry a napokon jej miesto v globálnom kultúrnom vývine v interetnických kontextoch.

Týchto niekoľko všeobecných viet, premenených na doterajšie výsledky práce, ukazuje, že otázky súvisiace s objasnením vývinu folklóru zostali a zostávajú nastolené len v hrubých črtách a konkrétne výsledky výskumu v tejto oblasti síce naznačujú pokrok v riešení tejto úlohy, no sú torzovité a zostávajú príliš v zajatí parciálneho izolovaného pohľadu na folklórnu problematiku.

Metodologické nejasnosti, súvisiace s riešením týchto problémov, súvisia so špecifickou povahou predmetu výskumu, ktorý existuje v prevažnej väčšine v neobjektívizovanej podobe, viazaný na tradovanie faktov, uchovávaných v kolektívnej pamäti konkrétnej pospolitosti, resp. sociálnej skupiny.

Je známe, že proces tradovania a v rámci neho folklórny fakt nie je v priamej závislosti od historických udalostí a faktov, že časové a priestorové relácie vychádzajú v starších obdobiach z lokálne a sociálne ohraničeného skúsenostného komplexu lokálnej pospolitosti a sú podriadené jeho psychologickéj stratégii, ba často prerastajú do istej akoby nadčasovej podoby konvencionalizovaných významov a schém, ktoré netvoria súvislú vývinovú reťaz v špecifickom kultúrnom čase, ktorý sa nám javí v pomere k historickým udalostiam ako nevyspytateľný spolupútnik so svojiskými reakciami. Precenenie vzťahu historických faktov k folklórnym faktom prinieslo istý schematizmus do doterajších pokusov o periodizáciu vývinu folklóru.² Ak vieme, že nie je možné folklórne fakty deliť a zoraďovať podľa časovej, lokálnej a osobnej príslušnosti, čiže ich nemožno skúmať bežnými historiografickými metódami, potom je potrebné vyčleniť také prvky, ktoré nám ukazujú na zviazanosť javu alebo žánru s konkrétnou etapou vývinu kontextu celej ľudovej kultúry, resp. celej kultúry vôbec. To nám azda viac umožní spoznať vývin folklórnych javov prostredníctvom systémového prístupu.³ Treba však podotknúť, že takýto prístup má svoje úskalia, najmä vtedy, ak sa chápe mechanicky, t. j. nerešpektuje geneticko-historické súvislosti skúmaných javov. Chápanie javov folklóru v ich dynamike ukáže jednak na imanentné stimuly jeho vývoja, závislé od poznávacej praxe konkrétneho nositeľa folklóru (lokálnej pospolitosti), jednak na jeho otvorenosť

voči iným kultúrnym systémom. Vonkajší vplyv a prienik novej kultúrnej formy do dobovej štruktúry folklóru netreba hodnotiť zo synchronného aspektu (aktuálnosti prieniku), ale z hľadiska ďalšieho vývinu systému, keď sa stabilizuje miesto a funkcie novej prebratej formy vo folklórnej štruktúre. Vo folkloristike sa napokon takýmto procesom hovorí folklorizácia. Takýto prístup znamená však čiastočnú zmenu orientácie z etnicky úzko vymedzeného modelu kultúry na kultúrne súvislosti podstatne širšie, pretože vychádza z historického vrstvenia a interferencie kultúry folklórneho typu oproti iným typom kultúry. Za východisko je potrebné vziať celú paradigmatu skúmaného javu a invariantné jadro konfrontovať s vývinovou fázou konkrétneho sociálneho a kultúrneho kontextu. Tým sa folklór dostane viac do súvislosti s kultúrnou históriou, pretože sa typologicky vyčlení a zblíži s typológiou celej kultúry. Odhalenie relatívnych súradníc kultúrnych a sociálnych, v rámci ktorých mohli v minulosti isté javy ústnej tradície spĺňať svoje konkrétne kultúrne a spoločenské funkcie, zbaví folklór príznaku konzervatívnosti, aká sa mu nepriamo pripisuje. Ako príklad takejto analýzy môže slúžiť práca M. M. Bachtina, *F. Rable i narodnaja kultura sredne-vekovja i renessansa*. Autor na konkrétnej analýze vzťahu literatúry a folklóru ukázal dialektickú spätosť systému literárneho diela so systémom karnevalového folklóru. Ukázal, ako folklórny systém stál v základe literárnej tradície, no poukázal i na spätnú kultúrnu väzbu takéhoto vzťahu, pričom je cenné, že našiel invariantné základy smiechovosti tak folklóru, ako aj Rablaisovho diela.⁴

K OTÁZKE ETNICKEJ A SOCIÁLNEJ PRÍZNAKOVOSTI FOLKLÓRU

Ak sa skúma konkrétny folklórny jav bez závislosti od celého kultúrneho kontextu,

v ktorom existuje, a ak neberieme do úvahy jeho sociálny charakter, dostávame sa často do akéhosi izolacionizmu v štúdiu jeho vývinu, čo sa najčastejšie odzrkadľuje v objasnení vývinu jeho formy, no v zanedbaní jeho ideového obsahu a funkcie alebo naopak. V každom prípade je to metodologický nedostatok. Aby sme odhalili rovnováhu medzi formou, obsahom a funkciou skúmaného javu, musíme rešpektovať okrem kultúrneho kontextu i kontext sociálny. Tento predpoklad je z hľadiska marxistickej vedy nevyhnutný. Samy typologické zhody a diferencie sú bez poznania sociálnej determinácie nedostačujúce, pretože odtrhujú jav od jeho nositeľa a podmienok jeho prirodzenej existencie.⁵ Je nesporným faktom, že pri formovaní osobitného systému ľudovej kultúry mal podstatný význam moment, aké sociálne vrstvy sa na jej tvorbe a rozvoji zúčastňovali. Nerozvinuté formy komunikácie, nedostatočná materiálna báza ako dôsledok výrobných vzťahov v triednej spoločnosti modifikovali i vzťahy medzi jednotlivými typmi kultúry. Nie každá fáza vo vývine folklóru a nie každý folklórny jav v určitej fáze vývinu folklóru mal v štruktúre kultúry rovnocennú úlohu. Objasnenie progresívnych prvkov vo folklórnom systéme a objasnenie retardujúcich tendencií si vyžaduje skúmanie folklóru z triedneho aspektu; to však neznamená pokladať folklór jednostranne za výlučné vlastníctvo jednej triedy, resp. sociálnej skupiny. Objektívny obraz o triednom charaktere folklóru bude možné dosiahnuť len vtedy, ak zistíme, aké sociálne vrstvy sa zúčastnili na tvorbe tých či oných folklórnych žánrov alebo javov, no hlavne ak ukážeme, v akých sociálnych skupinách ony reálne existovali. — Napokon samu otázku sociálnej atribúcie folklóru je potrebné riešiť diferencovane vo vzťahu k jednotlivým žánrom.⁶ Takýto prístup znemožňuje uplatniť pozitivistické tvrdenie o ľudovej

kultúre ako „poklesnutých“ hodnotách, na druhej strane nezastrie fakt vzájomného ovplyvňovania kultúry rôznych sociálnych vrstiev v objektívnych reláciách. Takto rieši otázku ľudovosti folklóru súčasná sovietska veda. Teda triedny charakter folklórnej tvorby treba hľadať v podmienkach existencie folklóru a v sociálnej úlohe jeho nositeľov. S vysvetľovaním vývinu ľudovej kultúry nemožno obísť otázku jej etnickej špecifickosti. Je nesporné, že medzi kultúrou jednotlivých etník existujú badateľné rozdiely, ktoré určujú jej osobitný charakter a postavenie v širších interetnických súvislostiach.

Hľadanie etnickej špecifickosti, ako základu pre porovnanie kladov jednotlivých kultúr do všeobecného vývoja kultúry, sa nesie cez celý vývoj vednej disciplíny, pričom raz vystupuje viac, inokedy menej do popredia. Ak sme v predchádzajúcich častiach hovorili o vzájomnom prepletaní rôznych kultúrnych typov a foriem a poukázali sme na niektoré univerzálne vlastnosti kultúry, teraz chceme vyzdvihnúť jej diferencovanosť v závislosti od etnickej (teda kultúrno-historickej) príslušnosti jej tvorcov a nositeľov. Tento problém sa nám zdá veľmi zložitý, pretože predpokladá objasnenie vzťahov etnogenézy s vývinom kultúry. V rámci tohto vzťahu je neriešený moment integrácie kultúry a integrácie etnického povedomia v súčasnosti. Prírodné podmienky, spoločensko-ekonomické súvislosti, jazyková komunikatívnosť a pod. zapríčinili v minulosti zintenzívňovanie alebo retardáciu integračného procesu, takže ľudová kultúra, vzhľadom na triedne postavenie jej nositeľov sa vyznačovala rozdielnym stupňom kultúrnej integrácie a diferenciacie oproti kultúre iných sociálnych vrstiev.⁷ Práve tieto faktory spôsobili regionálnu pestrosť a variačnosť ľudovej kultúry. Hospodársky a politický vývin zasahoval do

povedomia najmä slovenského roľníctva v iných formách, ako to bolo v iných vtedajších sociálnych skupinách. Práve táto rozdielnosť intenzity spôsobila, že ľudová kultúra tvorila stabilný základ budovania národnej kultúry a stala sa nositeľkou osobitných kultúrnych črt našich národov. Etnickosť však treba vidieť nielen v kultúrnych formách, ktoré odlišujú jednu kultúru etnika od druhej, ale je potrebné pochopiť jej univerzálne a diferenciacné črty v dialektickej jednote s vývinom národného povedomia. Je potrebné vidieť ľudovú kultúru jednotlivých národov v celej šírke jej rozmanitých často geneticky neviazaných prepletajúcich sa foriem. Potom sa nám etnickosť prejaví v osobitosti vývinu a integrácie systému ľudovej kultúry jedného etnika oproti kultúrnej skladbe iného etnika.⁸ Práve štúdium tejto systémovej odlišnosti umožňuje poznať diferencovanosť jednotlivých kultúr, no nezastiera ani to, že vnútorná diferenciacia každej z nich zapríčiňuje, že celé oblasti ľudovej kultúry sú spoločné, patria do iných akoby nadetnicky sformovaných kultúrnych modelov.

Môžeme konštatovať, že proces integrácie slovenskej ľudovej kultúry len pokračuje integráciu lokálnu a regionálnu, pričom otázka významu povedomia lokálnej, regionálnej a etnickej príslušnosti dozrieva ešte v podmienkach budovania moderného socialistického národa. Do popredia sa dostáva aj otázka kultúrnej integrácie a diferenciacie národov v podmienkach budovania socializmu.⁹

POLYASPEKTOVOSŤ FOLKLORISTICKÉHO ŠTÚDIA

Zdá sa, že folkloristika bude musieť preveriť svoju v mnohom vzájomne neefektívnu spoluprácu s etnografiou (oblasť vývinu sociálnych vzťahov a inštitúcií a zvykloslovia) a zintenzívniť spoluprácu s históriou

literatúry, s jazykovedou a z nových pozícií pristupovať k histórii. A naopak, spomínané disciplíny budú musieť iným spôsobom narábať s folklórnymi faktami.

Pre ďalšie štúdium vývinu folklóru bude potrebné sústrediť úsilie na dve veľmi konkrétne oblasti výskumu, ku ktorým je potrebné vypracovať zásady prístupu k prameňom, ktoré tieto disciplíny sprostredkujú. Okrem koordinovaného terénneho výskumu pôjde o pramene staršej literatúry, o pramene ikonografické a o analýzu rodinných a kalendárnych obradov a zvykov. S väčšou pozornosťou treba využívať historické pramene, objasňujúce otázky sociálnej stratifikácie a mobility a systémov inštitucionalizácie a prinášajúce fakty, dokresľujúce migráciu univerzálnych javov kultúry. Pri osvetlení genézy a vývinu obradov možno vystupovať staršie významové vrstvy vo folklórnej tvorbe uchovaných znakových systémov. Pri literatúre sa možno oprieť viac o poznanie vývinu formovej a tematickej stránky skúmaných javov. (Ako príklad môžeme uviesť vývin niektorých žánrov ľudovej prózy.)

Mrzí nás, že otázky výročných a rodinných obradov, ohnisko folkloristického, etnografického, etnomuzikologického a etnochoreologického výskumu sa riešia nekomplexne. Nebola im dosiaľ z vývinového aspektu venovaná zo strany participujúcich disciplín patričná pozornosť.

Načrtnutý komplexný prístup umožnia len súbory informácií, vybraných podľa istých zásad, čo premietnuté do praxe znamená sústrediť k poznaniu vývinu istého žánru, resp. vymedzeného istého okruhu folklórnej tvorby širší materiál súvisiaci s predmetom štúdia bez ohľadu na folklórnosť jeho proveniencie. Až tak je možné utvoriť objektívnejšie klasifikačné kritériá, ktoré tvoria východisko k vyšším formám analýzy. (Takýmto pokusom je vytvoriť paremiologický archív a týmto smerom mieni-

me vybudovať i ďalšie archívy, ktoré by riešili problémy posunuté z úzko folkloristickej polohy do polohy interdisciplinárnej kultúrno-historickej.)

Archivácii, klasifikácii pripisujeme mimoriadny význam. Ich správne usmernenie je kľúčom na uchopenie žánrového a druhového členenia, ktoré otvára predpoklady k problematike výskumu vývinu jednotlivých žánrov. Je podkladom na špeciálne analýzy morfolologickej, sémantickej, lexikálnej, frekvenčnej a pod. stránky skúmaných celkov a vedie k náročnejším formám porovnávacieho historicko-typologického štúdia.⁴⁰

S nastolenými problémami vynára sa celý rad teoretických otázok, ktoré sú bezprostredne pospájané s týmto východiskom, s touto len v budúcnosti náročnou prácou. Najlepším príkladom je okruh novosformulovaných problémov, ktorý sa vynoril pri využití počítačov pre výskum ľudovej piesne, a ktoré nesporne pozitívne prispievajú k rozvoju folkloristickej teórie.

Práca s počítačmi ukazuje, aká bude budúcnosť našej disciplíny a k akým výsledkom môže dospieť pri analýze materiálu v období výtvarných vedeckotechnickej revolúcie. V neposlednom rade ukazuje na bohaté možnosti v oblasti vedeckých informácií.⁴¹ S istým zadosťučinením sme konštatovali, že naša folkloristika dosiahla v posledných rokoch dobrú teoretickú úroveň, a to i napriek tomu, že nemáme vyriešených viacero základných problémov. Ukázali sme, že sám predmet výskumu je natoľko špecifický, že jeho štúdium vyžaduje uplatnenie rôznych metodologicky odlišných postupov. Túto polymetodickosť treba v budúcom období i naďalej vyvíjať a usmerňovať v rámci interdisciplinárnej spolupráce.⁴²

Väčšina známych definícií folklóru má istú nevýhodu v jednostrannosti pohľadu na súbor javov, ktorým prislúcha domov-

ské právo v doteraz skúmanej „ústnej slovesnej štruktúre“, pričasto sa v nich zdôrazňuje jedna stránka skúmanej oblasti a nevyvíja sa úsilie o komplementárny pohľad. Preto sa vzhľadom na historické obdobia predmet výskumu zdanlivo zužuje alebo rozširuje a pod. Zdá sa, že tieto ťažkosti sú viac závislé od folkloristov, ako od predmetu výskumu.

Základné kritériá folklóru sú premenlivé s premenlivosťou predmetu výskumu. Táto premenlivosť a potreba polyaspektovosti by sa mala viac odraziť v reakciách v rámci metodologickej oblasti.

Súčasná analýza folklórneho javu najviac komplikuje ich synkretizmus, väzba na nositeľa tradície a prostredie existencie, (ekologický aspekt), rôznorodosť jeho znakových systémov a funkcií a ich hierarchia (semiologický aspekt) a rôzne roviny hodnotenia (axiologický aspekt).

Zdá sa nám logické, že sa záujem o folklór presunul a presúva od formálnej stránky samých javov k objasneniu ich funkcií v prostredí existencie a k ich prirodzenému spôsobu života.

Tým sa vysvetlili a vysvetlia mnohé zákonitosti špecifickosti obsahu a formy folklórnej tvorby a zdá sa nám, že v tejto oblasti sa skrývajú kľúče k oprave formálneho prístupu k folklóru a k vyjasneniu ďalších otázok marxistickej folkloristiky, a nielen folkloristiky. Štúdium ekológie folklóru vytvára most k ďalším disciplinám poznania základov psychológie umeleckej tvorby a konzumácie.

Práve tu sa folklór pohybuje v trojuholníku spoločnosť—kultúra—tvorivé individuum — a stáva sa východiskom pre poznanie modelu elementárnych foriem komunikácie kultúrnych obsahov.

Štúdium nositeľov folklóru odpovedá bezprostredne na mnohé ďalšie problémy presahujúce rámec vlastnej disciplíny.

Budovanie metodológie na vystihnutie podmienok existencie folklóru a na jeho formálnu a funkčnú analýzu predpokladá v súčasnom období predovšetkým rozmýšľanie o tvorivej adaptácii metód z príbuzných disciplín a ich vzájomnej komplementárnosti (no rozhodne nie o metodickom eklekticizme, vyplývajúcom z mechanického uplatňovania interdisciplinárnej spolupráce). Zdá sa, že bude potrebné v tomto smere čoraz viac rozmýšľať o adaptácii konkrétnych metód nielen z literárnej vedy a jazykovedy, ale ukazuje sa, že ťažisko sa môže efektívne preniesť i do oblasti sociálnej psychológie a sociológie. Zvláštnu pozornosť si zasluhuje teória systémov, teória komunikácie a semiotika.

Takto naznačený trojuholník lingvistika—literárna veda—etnografia, uprostred ktorého poletovala v minulosti folkloristika, sa štúdium ekológie určite zmení. Je potrebné dbať, aby sa teória folkloristiky inovovala dôsledne na marxistickej báze.

AXIOLOGICKÉ PROBLÉMY

Samostatná spoločná oblasť, ktorá zaujíma spomínané disciplíny a objavuje sa v rôznych modifikáciách, je axiológia folklóru. Súvisí s funkčnou podstatou folklóru a s jeho spätosťou so súborom noriem, ktoré ležia v základe každej tradície.

Skúmanie protirečivého vzťahu medzi pôsobením kolektívnych noriem a aktivitou individua dáva nahliadnuť do zložitej stavby axiológie folklóru.

Práve v tomto priesečníku možno študovať posuny hodnotových orientácií nositeľa folklóru (individuálne a kolektívne aktuálne hodnoty) porovnávať ich so všeobecnejšou axiologickou optikou (t. j. súhrnom charakteristických dobových, etických a estetických noriem).

Ďalej bude nevyhnutné uvážiť ako sa premieta tvorivá aktivita nositeľa tradície

do jeho spoločenskej úlohy a ako ju ovplyvňuje. V ďalšej rovine axiologického výskumu bude potrebné sledovať, ako sa premietajú aktuálne a stabilné hodnoty (etické a estetické) v obsahu skúmaného javu.

A napokon zodpovedať otázku, v akom pomere je hodnota skúmaného folklórneho javu v rámci širšieho kultúrno-historického hodnotového kontextu.¹³

ŠTÚDIUM SÚČASNÝCH PROCESOV

Folkloristika sa otázkou súčasných procesov prebiehajúcich vo folklóre zaoberá čoraz intenzívnejšie. Súvisí to so zmenami v predmete výskumu. Zvláštna pozornosť sa venuje teoretickým problémom, menej je konkrétnych analytických prác. V posledných rokoch sa názory zjednocujú a kryštalizujú. Nemienime venovať tomuto problému zvláštnu pozornosť práve pri tejto príležitosti, pretože je z uplynulého obdobia dosť štúdií, ktoré objasňujú zameranie folkloristického bádania súčasnej etapy vo vývine folklóru na Slovensku i v Čechách.¹⁴

Znovu zdôrazňujeme, že nevidíme medzi vývinom folklóru v súčasnosti a v minulosti nijaký antagonistický rozpor, hoci v súčasnosti máme do činenia s kvalitatívne odlišnejším modelom folklórnej tradície, ako to bolo ešte napr. pred druhou svetovou vojnou.

Výskum súčasného stavu folklóru pokladáme za historicky vyvinutú etapu v živote folklórnej tradície.

Špecifické problémy sa pre vedu socialistických krajín vynárajú v súvislosti so štúdiom zákonitostí vývinu kultúry v podmienkach výstavby socializmu.

Zmeny v ekonomickom a spoločenskom živote nesporne hlboko ovplyvnili i kultúru socialistických národov, no tento v podstate integračný proces zároveň uchováva cha-

rakteristické znaky národných kultúrnych tradícií.

Vo folklóre socialistických národov sa odrazil v podstate v dvoch smeroch:

— postupným vznikáním a folklorizáciou javov odrážajúcich v obsahu súčasné spoločenské vedomie (súčasný folklór, nový folklór),

— a zmenou významu, miesta a funkcie tradičných folklórnych javov v súčasnom kultúrnom systéme (tradičný folklór v súčasnosti).

Tieto procesy sú podľa nášho názoru dialekticky späté, a preto sme sa orientovali na výskum živej folklórnej tradície v celej šírke, bez uprednostňovania jej jednotlivých foriem. Tieto zásady sa premietli do koncepcie výskumu súčasného stavu folklórnej tradície, ktorá vo väčšej miere uplatňuje mikrovývinovo chápaný synchronický aspekt.

Zvláštnu pozornosť si však od etnografie a folkloristiky vynucujú procesy, prebiehajúce pri oživovaní folklórnej tradície v umelých podmienkach jej existencie, v súvislosti s rozvojom nefolklórnych foriem kultúry.

Folklorizmus, ako obyčajne nazývame uvedené procesy, nadobúda veľký spoločensko-kultúrny význam. Je príznačným javom pre súčasný vývin kultúry na celom svete. V socialistických krajinách má však odlišné spoločenské funkcie i bázu, na ktorej sa realizuje. Pre folkloristiku je folklorizmus zaujímavý z hľadiska jeho vplyvu na živú folklórnu tradíciu, ktorej kvalitu nesporne ovplyvňuje. Je zaujímavý i z hľadiska oživovania jej archaických foriem a ich sprostredkovania v inom kultúrnom kontexte. Napokon hrá úlohu vo veľmi komplikovanom nivelizačnom procese prenikáním do lokálnych a regionálnych folklórnych tradícií.

Úlohou folkloristiky bude folklorizmus nielen skúmať, ale ho i aktívne usmerňovať.

Tým sa folkloristika približuje súčasným praktickým spoločenským potrebám. Bude si však pri riešení týchto úloh musieť vybudovať úplne novú subdisciplínu alebo odbor činnosti (J. K r e s á n e k navrhuje názov aplikovaná folkloristika).

Poznať zložitosť procesov, prebiehajúcich vo folklórnej tradícii v súčasných podmienkach, znamená zmeniť metodický arzenál folkloristiky.

Východiskom by podľa nášho názoru mali byť metódy, vychádzajúce zo štúdia ekológie folklóru.

ZÁVERY

Nechceli sme v tomto príspevku vyriešiť nastolené problémy, ale oživiť ich dôležitosť v rámci súčasných úloh, stojacich pred folkloristikou. Mnohé sa pri ich riešení napokon vykonalo. Tieto námety vychádzajú z konkrétnych perspektívnych plánov výskumu slovenskej folkloristiky pre obdobie najbližších rokov. Očakávajú nás tieto konkrétne úlohy:

1. Na úseku štúdia vývinu ľudovej kultúry zintenzívniť a spresniť heuristický prístup k štúdiu javov, dokresľujúcich vývin slovenského folklóru, pričom je potrebné pracovať s podstatne širším súborom informácií.

2. Bude potrebné vybudovať národné archívy ľudovej prózy, príslovných výrokov, hádaniek, ľudového divadla, ľudovej piesne (v spolupráci s etnomuzikológiou) a zvykoslovného archívu (spolu s etnografiou). Venovať pritom zvláštnu pozornosť klasifikácii, príprave katalógov a edíciám komentovaných materiálov.

3. Doriešiť v teoretickej rovine prípravu syntézy ľudovej slovesnosti.

4. Zlepšiť koordináciu terénnych výskumov a sústrediť sa najmä na úsek ľudovej prózy.

5. Aktívne sa zúčastňovať na realizácii

druhej etapy Etnografického atlasu Slovenska.

6. Dobudovať úseky štúdia robotníckeho a mestského folklóru.

7. V spolupráci s etnografiou riešiť otázku integrácie ľudových tradícií v rámci jedného regiónu (Hont), pričom je potrebné sa zamerať na vývin tradičnej kultúry tejto oblasti i na súčasné procesy, ktoré prebiehajú v tejto oblasti ľudovej kultúry.

8. Pokračovať v riešení teoretických problémov interetnického štúdia, pričom uprednostniť výskum kontaktných kultúrnych zón v oblasti Karpát a venovať sa zvlášť vzájomným vzťahom slovenskej a českej ľudovej kultúry.

9. Na úseku štúdia súčasných procesov

realizovať okrem výskumov v Honte i výskumy v oblasti Záhoria, ktoré by v praxi overili doterajšie teoretické závery. Pokúsiť sa o axiologicky orientované štúdium vybraných problémov. Zvláštnu pozornosť venovať základným prácam k problematike folklorizmu v podmienkach kultúry socialistickej spoločnosti.

10. V oblasti teórie a metodológie okrem uvedených otázok pripraviť základné príručky folkloristiky na primeranej teoretickej úrovni. Rozpracovať niektoré kategórie v súvislosti s potrebou výraznejšieho rozpracovania marxistickej metodológie. Pripraviť folkloristický terminologický slovník.

POZNÁMKY

¹ LEŠČÁK, M.: Slovenská folkloristika v rokoch 1945–1975. *Slov. Národop.*, 23, 1975, s. 515–545.

² MELICHERČÍK, A.: Slovenský folklór. Bratislava 1959; Československá vlastivěda III. Lidová kultura. Praha 1968, s. 22–25. Výrazne na potrebu riešenia vývinu ľudovej kultúry upozornil A. Pranda, ktorý sa pokúsil o periodizáciu vývinu ľudovej kultúry na Slovensku a určil päť vývinových etáp. PRANDA, A.: K periodizácii vývinu ľudovej kultúry na Slovensku. *Slov. Národop.*, 17, 1969, s. 327–346.

³ Pozri BEIER, W.: *Biofyzika*. Praha 1974, s. 34–38. Autor tu vyzdvihuje význam Bertalanffyho teórie systémov. Pozoruhodné sú pokusy v oblasti biologických vied, kde teória otvorených systémov priniesla veľmi pozitívne výsledky. Folkloristika štúdiom ekológie naznačila, že povaha jej predmetu má spoločné znaky s vývinom a správaním sa živých organizmov. K vzťahu histórie a etnografie a k biologizmu pozri LÉVI-STRAUSS, C.: *Myšlení přírodních národů*. Praha 1971.

⁴ BACHTIN, M. M.: *F. Rable i narodnaja kultura srednevekovja i renessanc*. Moskva 1965.

⁵ MARX, K.: *Bieda filozofie*. Bratislava 1956, s. 96. Marx ukazuje, že bez objasnenia triednych vzťahov nie je možné dostatočne pochopiť význam mytológie.

⁶ GUSEV, V. Je.: *Estetika folklora*. Moskva 1971, s. 9–56, podrobné rozvedenie problému.

⁷ Ľudová kultúra je zväčša integrovaná len v lokálnych a regionálnych súvislostiach, no vyznačuje sa neobyčajnou kondenzáciou integračných

faktorov. V súčasnosti integračné tendencie menia formy integrácie kultúry, a to najmä v roľníckom prostredí. Na tento proces upozornil dávnejšie FOJTÍK, K.: *Problémy a metody národopisného výskumu priemyslového mesta a oblasti*. *Slov. Národop.*, 13, 1965, s. 413–430.

⁸ Veľký význam má štúdium regiónov ľudovej kultúry, ako historicky vyvinutého sa kultúrneho kompaktného celku. Regionálna diferenciácia Slovenska z hľadiska folkloristiky sa musí riešiť v závislosti od oblastí a podoblastí ľudovej kultúry, ako kultúrno-sociálnej subštruktúry. K problematike regionálnej diferenciácie pozri PRANDA, A.: *K otázke vzniku oblasti ľudovej kultúry na Slovensku*. *Slov. Národop.*, 14, 1966, s. 511–568.

⁹ Základné teoretické problémy rieši BROMLEJ, V. J.: *Etnos i etnografija*. Moskva 1970.

¹⁰ Pozri príspevky k problémom archivácie a katalogizácie. *Slov. Národop.*, 23, 1975, č. 4.

¹¹ *Lidová píseň a samočinný počítač*. Sb. materiál. Brno 1972.

¹² O tom už BOGATYRIOV, P.: *Funkčno-štrukturalna metoda a iné metody*. *Slov. Pohl.*, 51, 1935, s. 500–558.

¹³ MUKAŘOVSKÝ, J.: *Studie z estetiky*. Praha 1966. — HRUŠOVSKÝ, I.: *Dialektika bytia a kultúry*. Bratislava 1975, s. 33. — KUKLÍKOVÁ, T.: *Hľadanie meradiel estetickej hodnoty*. Bratislava 1972.

¹⁴ LEŠČÁK, M.: *Výskum súčasného stavu folklóru na Slovensku — metody, problémy, ciele*. *Slov. Národop.*, 20, 1972, s. 191.

Резюме

Работа посвящается исследованию тех проблем, которые предстоит решать в области словацкой фольклористики в ближайшие годы.

Во введении подчеркивается тот факт, что статья является продолжением исследования, учитывающего развитие словесной фольклористики в Словакии за период с 1945 по 1975 годы. Автор обращает внимание на необходимость решения следующих теоретических проблем:

а) Проблемы, связанные с развитием фольклора и с его периодизацией; при этом автор подчеркивает косвенную связь развития фольклора с историей и обсуждает вопрос культурного времени, которое не совпадает с последовательностью исторических событий. Далее автор обращает внимание на необходимость систематического изучения, понимая при этом фольклор как открытую систему, развивающуюся не только имманентно, но и в связи с взаимным обменом культурных ценностей. Далее автор подчеркивает необходимость включения фольклора как специфического феномена в типологию культуры.

б) Автор обращает внимание на проблемы социальных и этнических признаков фольклора, подчеркивая при этом классовый характер фольклорного творчества. Связь с конкретным социальным контекстом является основным характерным признаком изучения народной культуры в марксистской науке. Автор обращает внимание на прогрессивные и на тормозящие элементы в развитии фольклорной традиции.

В связи с этническими признаками фольклора автор обсуждает проблему интеграции всенародной культуры из первоначально локальной и

областной структуры; далее он рассматривает интеграцию в настоящее время этнического сознания.

В следующих разделах работы автор рассматривает полиаспектный характер фольклористического изучения и его связь с иными научными дисциплинами, обсуждая при этом сдвиг направления фольклористики в область экономических и социально-психологических проблем.

В области методов автор считает необходимым провести разработку трех аспектов изучения: экономического, семиологического и аксиологического.

Он подчеркивает значение изучения современных процессов, которые проявляются:

— путем последовательного возникновения и фольклоризации фольклорных явлений, в содержании которых отражается современное общественное сознание (современный фольклор, новый фольклор);

— путем изменения значения, места и функций традиционных фольклорных явлений в современной культурной системе (традиционный фольклор в настоящее время).

По мнению автора, эти процессы связаны между собой диалектически; в связи с этим он ориентировался на изучение живой фольклорной традиции во всем ее объеме, не оказывая предпочтения ее отдельным формам.

Автор показывает необходимость изучения задачи фольклоризма в культуре социалистического общества.

В заключение показаны конкретные задачи словацкой фольклористики в последующий период.

**THEORETISCHE PROBLEME
DER ZEITGENÖSSISCHEN SLOWAKISCHEN FOLKLORISTIK**

Zusammenfassung

In seinem Beitrag konzentriert sich der Autor auf Probleme, die die slowakische Folkloristik in den nächsten Jahren lösen müssen.

Eingangs wird darauf hingewiesen, daß sein Beitrag an eine Würdigung des Weges anknüpft, den die literarische Folkloristik in der Slowakei

im Zeitraum von 1945 bis 1975 zurückgelegt hat. Der Verfasser macht darauf aufmerksam, daß es nötig wäre, folgende theoretische Fragen zu klären:

a) Probleme, die mit der Entwicklung und Periodisierung der Folklore verbunden sind. Hier weist der Autor auf die indirekte Abhängigkeit

der Folklorentwicklung von der Geschichte hin und spricht von einer sog. Kulturzeit, die sich von der Sequenz der geschichtlichen Ereignisse unterscheidet. Er betont die Notwendigkeit des Systemstudiums, wobei er die Folklore als offenes System auffaßt, das sich immanent, aber auch abhängig vom gegenseitigen Austausch von Kulturwerten entwickelt. Die Folklore muß als spezifisches Phänomen in die Typologie der Kultur eingliedert werden.

b) Der Verfasser erörtert Probleme der sozialen und ethnischen Merkmalhaftigkeit der Folklore und betont dabei den Klassencharakter des Folkloreschaffens. Kennzeichnend für das Studium der Volkskultur im Sinne der marxistischen Wissenschaft ist seine enge Verbindung mit dem konkreten sozialen Kontext. Es wird auf die progressiven, aber auch auf die retardierenden Elemente in der Entwicklung der Folkloretradition hingewiesen.

Im Zusammenhang mit der ethnischen Merkmalhaftigkeit der Folklore spricht der Autor über das Problem der Integration ursprünglicher lokaler und regionaler Komponenten zu einer gesamt-nationalen Kultur und über die Integration des ethnischen Bewußtseins in der Gegenwart. Den ethnischen Charakter der Folklore erblickt er in den Besonderheiten der Entwicklung der Volkskultur eines Ethnikums zum Unterschied von der Zusammensetzung der Kultur eines anderen Ethnikums.

In den folgenden Abschnitten seiner Arbeit be-

faßt sich der Autor mit der Polyaspektivität der folkloristischen Forschung und mit ihren Beziehungen zu anderen wissenschaftlichen Disziplinen. Dabei kommt auch die Verschiebung der Orientierung der Folkloristik auf ökologische und sozialpsychologische Probleme zur Sprache.

In bezug auf die Methodik erachtet er es für notwendig, drei Aspekte des Folklorestudiums herauszuarbeiten: den ökologischen, den semiologischen und den axiologischen Gesichtspunkt. Er betont die Bedeutung der Erforschung der heutigen Prozesse, die sich folgendermaßen äußern:

— im allmählichen Eindringen und in der Folklorisierung der Folkloreerscheinungen, wobei sich in ihrem Inhalt das heutige gesellschaftliche Bewußtsein und die heutige, neue Folklore abspiegelt;

— im Wandel der Bedeutung, des Ortes und der Funktion der traditionellen Folkloreäußerungen im gegenwärtigen Kultursystem (die traditionelle Folklore in der Gegenwart).

Nach Ansicht des Verfassers sind diese Prozesse dialektisch miteinander verknüpft und deshalb orientiert er sich auf die Erforschung der lebendigen Folkloretradition in ihrer gesamten Breite, ohne irgendeine ihrer verschiedenen Formen zu bevorzugen. Es wird auch auf die Notwendigkeit hingewiesen, die Rolle des Folklorismus in der Kultur der sozialistischen Gesellschaft zu erforschen. Abschließend werden konkrete Aufgaben der slowakischen Folkloristik für die folgenden Jahre angeführt.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания 24, 1976 № 3

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 24, 1976, Nr. 3. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences

Volume 24, 1976, No. 3

Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences

Anné 24, 1976, No. 3. Paraît quarte fois par an Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník 24, 1976, číslo 3 — Vychádza štyri razy do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: dr. Soňa Burlasová, dr. Emília Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Milan Leščák, dr. Michal Markuš, doc. dr. Ján Michálek, dr. Ján Mjartan, doc. dr. Stefan Mruškovič, dr. Viera Nosáľová, doc. dr. Ján Podolák, doc. dr. Antonín Robek.

Výtvarná redaktorka Viera Miková

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19 Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1976

Distributed in the socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KÜBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.